

بازشناسی و بررسی «دانش‌نامه دستور زبان پارسی نو»

دکتر عصمت اسماعیلی

عضو هیات علمی و استادیار دانشگاه سمنان

مقصود پرهیز جوان

دانشجوی دوره دکتری دانشگاه سمنان، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان

چکیده

بی‌تردید، در این روزگار، برای حفظ زبان مادری سرزمین کهن ایران، به تلاش‌هایی بیش از آنچه در چارچوب کارهای سنتی و دانشگاهی در گروه‌های زبان و ادبیات فارسی انجام می‌شود، نیازمندیم. دنیای امروز دنیای رسانه‌ها، دنیای تلاش‌های بین‌رشته‌ای و پیوند علمی میان تخصص‌هاست؛ دنیای انفجار اطلاعات در زمان‌های بسیار کوتاه، با امکانات بسیار اندک است. داشتن خط تلفن و دستگاه رایانه، همه‌کس را با دنیای مجازی و حقیقی پیوند می‌دهد. با توجه به این که امروز، ابزارهای نوشتن و خواندن - که خود، زمینه‌ساز آموزش نیز هستند - بسیار گسترده‌تر و پیچیده‌تر از پیش شده و از شکل ساده کتاب، بسی فراتر رفته‌است، نخستین کوشش‌ها از این دست را، در زمینه دست‌نویسی نیز می‌بینیم.

یکی از پر دامنه‌ترین و به‌سامان‌ترین کارهای به سرانجام رسیده و عرضه شده در این زمینه - که هم از روش‌ها و ابزارهای نوین رایانه‌ای و هم از شیوه‌های آزموده در زبان‌های غربی (در این‌جا، افزون بر زبان انگلیسی، زبان آلمانی نیز) بهره برده - از سوی دکتر نوید فاضل و در کشور آلمان به انجام رسیده و به صورت لوح فشرده‌ای منتشر شده - است.

هرچند این دانش‌نامه، از زمان انتشار (آذرماه ۱۳۸۴) تاکنون، با تغییرات و تجدیدنظرهایی از سوی نگارنده‌اش روبه‌رو بوده و هست، نسخه لوح فشرده آن مبنای این نقد و معرفی قرار گرفته و تغییرات بعدی آن نیز - که هنوز ادامه دارد - در دو تارنمای نگارنده^(۵)، دیده، بررسی و مقایسه شده است. در این نوشته، کوشش شده با بازشناسی و بررسی ساختار، کارکرد و چندوچون این دانش‌نامه، فواید بالقوه و کاستی‌ها و معایب احتمالی آن نموده شود.

واژه‌های کلیدی: دست‌نویسی، نرم‌افزار دستور، دانش‌نامه، نوید فاضل

درباره نگارنده دانش‌نامه

دکتر نوید فاضل ، زاده ۱۳۴۷ش. در ایران ، دارنده دکترای پزشکی از آلمان ، یکی از پنج سرپرست «کانون پزشکان و دندان‌پزشکان ایرانی مقیم آلمان»^(۶) (پایه گذاشته در سال ۱۹۴۸م.) و سرپرست شاخه آلمان «انجمن پژوهش‌گران ایران»^(۷) است . وی همزمان با پزشکی، ریاضی و کامپیوتر خوانده ؛ ۱۲ سال پیش ، کار پزشکی را رها کرده و به برنامه‌نویسی رایانه روی آورده است . پس از پیش‌رفت در این زمینه ، از ۶ سال پیش تاکنون ، فعالیت‌های او به مدیریت تکنولوژی در زمینه اینترنت همراه^(۸) مربوط بوده است . چون به گفته خود ، پایه و سنگ زیرین زبان را دستور و آشناسی می‌دانسته ، از ۱۸ سالگی به دستور زبان فارسی پرداخته است و کوشیده کتابی نیز در این باره فراهم آورد . بنابر آنچه خود گفته ، در این راه ، استادان بزرگی چون زنده‌یاد دکتر شهیدی ، زنده‌یاد دکتر فرشیدورد و دکتر ماحوزی یاری‌اش کرده ، پس از دیدن پیش‌نویس کتاب منتشر نشده‌اش ، کارش را بسیار ستوده‌اند .

پیشینه نرم افزارنگاری برای دستور زبان

تا آن‌جا که امکان بررسی بود ، به نظر می‌رسد ، نرم‌افزارهایی مانند «دستور زبان پارسی نو» ، حتی در زبان‌های اروپایی هم پیشینه چندانی ندارند . در واقع ، این نرم‌افزار ، از قدم‌های نخست در این راه به شمار می‌آید و در راستای کوشش‌های این چند سال ، در راه پردازش زبان‌های طبیعی^(۹) جای می‌گیرد . به گفته نگارنده ، احساس کمبود چنین ابزارهایی ، انگیزه وی را در راه دگرگون کردن ساختار آموزش دستور و پردازش دستورنامه چندین برابر کرده است که نمود آن در کتاب منتشر نشده ، تارنمای در دسترس و بیش از همه ، در تارنمای تازه و در دست ساختش به چشم می‌خورد . وی می‌گوید برای این کار ، کوشیده است دستور زبان را ، نه از دید محدود محلی (دستور سنتی) ، که هم‌نوا با استانداردهای فراگیر آموزش و پردازش و در چارچوب روش‌های علمی نوین ، برای زبان‌های هندواروپایی بررسی کند . وی ابراز امیدواری کرده هنگامی که این کار به پایان برسد ، بتواند نرم‌افزار «NLP» برای زبان فارسی را نیز طراحی کند ؛ چه ، چنین نرم‌افزارهایی تاکنون برای زبان‌های انگلیسی ، آلمانی و فرانسوی برنامه‌ریزی شده است ، ولی هیچ‌کدام هنوز به توان و کارایی خوبی دست نیافته‌اند .

بازشناسی نرم‌افزار

این گونه کوشش‌های تازه در زمینه دستورنویسی که هم از روش‌ها و ابزارهای نوین رایانه‌ای و هم از شیوه‌های آموخته در زبان‌های غربی (در این جا ، افزون بر زبان انگلیسی ، زبان آلمانی هم) بهره می‌برد ، برای ما فارسی‌زبانان که با دستورنامه‌هایی جز کتاب‌های سنتی و جافتاده استادان سنت‌گرا ، چندان آشنایی و سروکار نداشته‌ایم ، به هر روی تازگی دارد و چه بسا جز شگفتی ، بهت آمیخته با خشم و تمسخر را نیز نزد برخی برانگیزد که پیش از این نیز ، دست‌کم درباره بسیاری از پدیده‌ها و روش‌های برآمخته‌مان از غرب - که امروز در شمار چیزها و کارهای عادی و پذیرفته هستند - رخ داده و دیده شده است .

درباره این دانش‌نامه اما ، این بهت ، گویا رنگ سکوت و نادیده‌انگاری به خود گرفته و وانمود شده که چنین کارهایی ، خام‌تر و سبک‌تر از آنند که ارزش توجه و جدی گرفته شدن را داشته باشند . حال آن‌که بررسی هرکار علمی و پژوهشی تازه و توجه بدان ، در هر زمینه‌ای ، نه به معنای تاییدش و دادن اجازه ورود به آن ، برای برنشستن در کنار کارهای ارزشمند جافتاده است؛ بلکه تنها می‌تواند نشان‌دهنده کوششی برای تعیین جایگاهش در میان کارهای نوآورانه‌ی هم‌روزگاران ، در راه تکمیل و به‌روزرسانی زحمات گذشتگان دانشورمان باشد .

نرم‌افزار یا به تعبیر نگارنده آن ، دفتر الکترونیک سه‌زبانه (فارسی ، انگلیسی و آلمانی) « دانش‌نامه دستور زبان پارسی نو» ، بنا بر آن‌چه در دیباچه‌اش آمده ، شکل تکمیل شده کتاب چاپ نشده «جنگ دستور - گامی در راه آشنایی با دستور زبان پارسی» به قلم همین نویسنده است که با دیدی فراگیرتر بر روند تکامل تاریخی زبان فارسی و با افزوده‌هایی - به ویژه در زمینه گویش تاجیکی ، در سال ۱۳۷۴ ، با شمارگان ۱۵۰۰ ، در تهران ترتیب یافته و منتشر شده است . (فاضل / ۱۳۸۴)

در همین مقدمه آمده که این نرم‌افزار ، ساختار یا کارآیی آموزشی ندارد و برای خودآموزی کسانی که پیشینه زبانی و آگاهی نسبی از زبان پارسی نو (فارسی، دری یا تاجیکی) ندارند ، به کار نمی‌آید . (فاضل / ۱۳۸۴)

آگاهی‌های سودمند دیگری که در دیباچه‌ی این نرم‌افزار آمده ، چنین است :

- این نرم‌افزار می‌کوشد نقش کتابی مرجع را بازی کند ؛

- ترتیب گفتارهای آن بر پایه باره (مقوله ، مبحث) های دستوری است ؛

- تنها زبان فارسی امروزه را بررسی نمی‌کند و تمامی برهه‌های زمانی زبان پارسی نو (به عنوان جانشین زبان پارسی میانه) را فرامی‌گیرد ؛

- تنها نمونه‌های کتبی زبان پارسی نو، به گویش رسمی ایران، افغانستان و تاجیکستان در آن بررسی شده است؛

- در آن دیدگاه‌های آواشناختی دستور زبان بررسی نشده است؛

- نگارنده از پشتیبانی دانشی (!؟) این استادان بهره‌مند شده و سپاس‌گزارده است: دکتر جعفر شهیدی، دکتر خسرو فرشیدورد، دکتر حسن انوری، دکتر حسن احمدی گیوی و دکتر مهدی ماحوزی.

در این جا، نخست به بازشناسی نرم‌افزار در دسترس می‌پردازیم. پس از آن، چون نگارنده نرم‌افزار، از کاربران نرم‌افزار خواسته گاهی برای آگاهی از تازه‌ترین تصحیح‌ها و دگرگونی‌ها، از پایگاه اینترنتی آن بازدید کنند و در زمان نگارش این نوشته، پنج سال از آن فراخوانی می‌گذرد، دو تارنمای در دسترس و در دست ساخت نگارنده ملاحظه شده است. هرچند چشم‌پوشی از دگرگونی‌های تارنمای در دسترس، به دلیل میانجی بودن و به سرانجام نارسیدگی آن، بهتر به نظر می‌رسید، برای نشان دادن سیر تحول و چگونگی تکامل اندیشه نگارنده، بازگشت به آن، سودمند تواند بود.

هفت مقوله یا مبحث (باره) دستوری‌ای که اساس بررسی نگارنده در نرم‌افزار قرار گرفته، همراه با زیرمجموعه‌هایشان، عبارتند از:

۱- واژک^(۱۰):

- وند: (پیشوند/ میانوند/ پسوند)

- آویزه

- واژک مصدری

- شناسه

- پیش‌نشین

۲- واژه^(۱۱):

- اسم: (اسم خاص / اسم گروه / صفت برتر / صفت برترین / ضمیر / واحد / کنش / صفت نهادی /

صفت نهادی گذشته / صفت نهادی ملموس / صفت مفعولی / سربار)

- حرف: میانجی (میانجی ساده / میانجی دوگانه) / افزوده (سرافزوده/بی‌افزوده /افزوده دوگانه) /ادات)

- فعل: (فعل گزارشی / فعل درخواستی / فعل التزامی / فعل احتمالی / فعل تردیدی / فعل انتقالی / فعل بازگویی / فعل وصفی / فعل همگانی)

۳- واژه‌سازی^(۱۲):

- واژک‌سازی

- اسم‌سازی

- فعل‌سازی

۴- خوشه‌سازی^(۱۳):

- همپایگی اسم‌ها

- پیوند: (پیوند درونی / پیوند برونی)

- خوشه‌سازی با افزوده

۵- جمله^(۱۴)

۶- اندام^(۱۵):

- گزاره

- نهاد

- مفعول

- قید

- بازبسته

- منادا

- بدل

۷- همبستگی جمله‌ها^(۱۶) :

- همپایگی جمله‌ها

- شکافت : (شکافت اندامی / شکافت جمله‌ای)

- همبستگی نسبی

آنچه با رفتن به نشانی یادشده تارنمای در دسترس دانش‌نامه ، در نخستین نگاه به چشم می‌آید ، چنین است :

- دو مبحث یا باره جدید شامل بن‌های فعل^(۱۷) و دگرگونی‌های واجی^(۱۸) به مباحث پیشین افزوده شده- است .

- اصطلاح انگلیسی واژک تغییر یافته است^(۱۹) .

با رفتن به نشانی تارنمای در دست ساخت نرم‌افزار - که نگارنده دانش‌نامه ، به صورت مشروط و بدون اجازه نقل، در اختیار نگارندگان این نوشته گذاشته- به دگرگونی‌های پیدا و ناپیدای بسیار بیشتر و عمیق‌تری برمی‌خوریم و می‌توان به آن ، دگرگونی ساختاری نیز گفت ؛ از جمله « جدول بن‌های فعل درپارسی » بر نام نرم‌افزار افزوده شده است . چون این تغییرات هنوز به سرانجام نرسیده ، سخن گفتن از آن درست نمی‌نماید .

از دگرگونی‌های ژرف‌تر دیگر ، می‌توان در بررسی ساختار و محتوای این نرم‌افزار یاد کرد ؛ اما از آنجا که اساس تغییرات و افزوده‌ها و کاسته‌های تارنماها ، بر همین لوح فشرده منتشر شده - و هنوز درست شناخته نشده - نهاده شده ، در این جا ، تنها همین نرم‌افزار را بررسی می‌کنیم و داوری نهایی در این باره را تا در دست گرفتن شکل نهایی کار- که شاید هرگز پایان نپذیرد - به مجال دیگری وا می‌گذاریم .

در این لوح فشرده که بسیار حرفه‌ای و بسامان ساخته و پرداخته شده و مهندسی نرم‌افزار و ویژگی‌های فنی آن ، استاندارد و پذیرفتنی می‌نماید ، نگارنده در هریک از هفت مقوله یا باره‌ای که نام برده شد ، نخست تعریفی کوتاه از آن اصطلاح دستوری به دست می‌دهد و آن‌گاه به آوردن انواع آن مقوله و مثال‌هایی برای روشن شدن موضوع می‌پردازد . اغلب مثال‌های ارائه شده ، ساختگی هستند ، ولی گاهی شاهد مثال‌هایی از شاعرانی چون حافظ یا نویسندگانی چون بیهقی یا نویسندگان معاصر چون دکتر غلامحسین یوسفی و دیگران نیز آورده شده است .

کلماتی که برای تعریف هر اصطلاح به کار رفته و انواع و تقسیمات آن ، به بخش‌های دیگر پیوند یا لینک داده شده است . به عنوان مثال ، در تعریف «واژک» آمده : « مجموعه‌ای از واج‌هاست که به تنهایی معنی ندهد و تنها در واژه‌سازی به کار رود . » در این تعریف می‌توان بر روی کلمه واژه‌سازی - که قابلیت پیوند دارد - کلیک کرد و به مبحث سوم این دانش‌نام (مبحث واژه‌سازی) پرش کرد . به همین ترتیب ، تمام مفاهیم و تعریف‌ها در شبکه‌ای تودرتو ، به یکدیگر پیوند یافته‌اند .

بررسی نرم‌افزار

نخستین نکته‌ای که در برخورد با این نرم افزار به چشم می‌آید ، ساختار غیرمعارف و پیچیده آن است و نخستین پرسشی که به ذهن می‌رسد ، این که چرا چنین کاری ، با این مایه از نوآوری و نوجویی ، یک‌باره در قالب نرم‌افزاری رایانه‌ای عرضه شده‌است و نه کتابی که برای آسانی کاربرد و دیگر فواید احتمالی آموزشی^(۲۰) ، لوح فشرده‌ای هم به آن پیوست شده باشد . این اتفاقی است که پیش از این درباره بسیاری از کتاب‌های پرکاربرد ، پر حجم و مرجعی مانند لغت‌نامه‌ها ، متون ادبی و آموزشی افتاده و با کوچک کردن حجم اغلب انبوه این کتاب‌ها ، دسترسی آسان و دقیق به آنها را شتاب بخشیده است .

پرسش نخست این است که آیا هر کس در انتشار کتابی ناتوان باشد ، باید با صرف هزینه و زمان بیشتر ، آن را به نرم‌افزاری تبدیل کند تا جای خالی‌اش در میان خوانندگان پر شود ؟

پرسش دیگر این است که اگر این نرم‌افزار ، شکل تکمیل شده‌ی همان کتاب دستور است ، چرا نگارنده ، شکل نوشتاری کتاب منتشر نشده‌اش را نخست و به سادگی بر روی تارنمایش نهاده تا شکل ساده‌تر و نخستین نظریات و نوآوری‌هایش ، پیش از تبدیل به نرم‌افزار ، از نظر بینندگان بگذرد ! در این مورد ، تبدیل کتاب به نرم‌افزار ، شاید کاربرد آن را در روزگار پرشتاب اینترنت ، برای کاربران کم‌حوصله و شتاب‌زده آسان‌تر ساخته باشد ، اما سر درآوردن از ساختار و محتوای علمی‌اش برای پژوهندگان دستور و مشتاقان و دوست‌داران جدی کتاب و کتاب‌خوانی پیچیده‌تر شده‌است . به ویژه که کوشش -گویا- عامدانه و بسیار پردامنه‌ی نگارنده در بدعت‌آوری‌های زبانی و محتوایی ، به راستی بر این پیچیدگی‌ها افزوده‌است .

از سوی دیگر ، نباید از نظر دور داشت که زبان فارسی از بسیاری دیدگاه‌ها ، از جمله اندک‌تر بودن شمار گویش‌ورانش ، گسترده نبودن در قلمرو جغرافیایی بزرگ ، کمتر علمی بودن و به کار تجارت ، سیاست و گردش‌گری نیامدن،- البته بدون ذکر حسن هایی که در حوزه ادبیات انسانی جهان دارد- تفاوت‌هایی با زبان انگلیسی دارد که آموزش آن را نیز از روش‌های پویا ، بر پایه فناوری‌های روز و همراه با آزمون‌های روش‌مند ، متفاوت می‌سازد که البته این ، نقص و عیبِ زبان فارسی و دست‌کم تنها زبان فارسی نیست ، بلکه بیشتر نشان‌دهنده همه‌گیری و گستردگی زبان انگلیسی است.

پرسش آخر این که اگر این نرم‌افزار ، به گفته مؤلف در دیباچه ، کارآیی آموزشی ندارد ، پس به چه کار دیگر باز می‌آید !

برای یافتن پاسخ پرسش اخیر ، بهتر است ببینیم این نرم‌افزار رایانه‌ای براساس چه روشی ساخته و پرداخته شده است .

هایپرگرامر چیست ؟

دوره گرامر الکترونیکی یا دستورآموزی پیوندی یا هایپرگرامری^(۲۱) روشی است نوین که معمولاً در آموزش اینترنتی گرامر یا دستور زبان (دستورآموزی و نه دستورنویسی و ساختن و پرداختن نرم‌افزار توصیفی ، پژوهشی و غیرآموزشی) به ویژه برای زبان انگلیسی به کار می‌رود . این روش - که اغلب با همکاری چند مربی و مدرس و از سوی موسسات آموزشی و آموزشگاه‌های زبان ، تدوین و آماده می‌شود- در همان زبان انگلیسی هم تازگی دارد و در حال گذراندن مراحل آزمایشی است و بنا بر گفته سازندگان هنوز معایب بسیاری دارد .^(۲۲)

این روش ، کاربر را یاری می‌کند تا بتواند میان موضوعات دستوری مورد مطالعه اش ، به دنبال خطوط فکری طراحی و ایجاد شده ، حرکت کند و دریابد که هر عنوان یا سرفصل فرعی‌ای در کدام مبحث یا جایگاه دیگر قرار می‌گیرد و بررسی می‌شود ، یعنی از هر صفحه‌ای که اصطلاحی دستوری را در خود دارد و بررسی می‌کند ، بتواند با یک کلیک ، خود را به اجزای تعریف آن اصطلاح دستوری یا کلمات مرتبط با آن برساند . مثلاً هنگام مطالعه مبحث اسم ، اگر «اسم» به عنوان کلمه تعریف شده باشد ، کاربر می‌تواند با کلیک بر روی پیوند یا لینک «کلمه» بدان پرش کند و ارتباط این دو و انواع دیگر کلمه و هر آگاهی سودمند دیگری را آن-جا ببیند و پس از آن ، اگر خواست ، دوباره به مبحث اصلی باز گردد یا این که مطالعه در مبحث تازه را پی بگیرد .

در این روش ، رفتن به شاخه‌های دیگر ، الزامی نیست و تنها به عنوان پیشنهاد و آسان‌کننده درک روابط مطرح است . از سوی دیگر ، پایه و اساس ساخت و پرداخت آن ، همان گرامر و دستور زبان رایج و کلاسیک است و نه نظریه‌ها و جستارهای تازه و بسیار مبتکرانه و همراه با برداشت‌های زبان‌شناسانه سلیقه‌ای و ناآزموده . دلیل این‌که این کار باید گروهی باشد نیز همین است که نمی‌توان و نباید این پیوندها را بر اساس سلیقه و برداشت شخصی برقرار کرد . نگارنده ارجمند، خود نیز به این واقعیت آگاه بوده‌است که گفته : « اثر دستوری‌ای در چنین ابعادی نیازمند همکاری پیوسته خوانندگان زبان‌شناس و زبان‌دان است. » (فاضل / ۱۳۸۴)

به دلیل تازگی این روش ، از بررسی مزایا و معایب دیگر آن در این جا خودداری می‌کنیم و می‌پردازیم به معایب نرم‌افزار دستور زبان پارسی نو که تا همین جا نیز تا حدود زیادی آشکار شده‌است :

- مشخص نکردن نام و عنوان علمی و زبان‌شناسانه‌ی مکتب یا نظریه‌ای که نگارنده بر اساس آن به واکاوی نحوی زبان فارسی پرداخته است . در دیباچه دانش‌نامه ، هیچ اشاره‌ای به این موضوع نشده است . با نگاهی به آنچه از منابع دیگر برمی‌آید ، می‌توان گفت نظریه حاکم بر این دستورنامه ، نظریه زبان‌شناختی تحلیل رابطه‌ای^(۲۳) یا تحلیل نقش‌گرا^(۲۴) است که در هر یک از آنها مجموعه‌ای از قواعد، انگاره‌ها، نمودارها و نشانه‌ها برای توصیف نحوی زبان به کار گرفته می‌شود. (عاصمی ۱۳۸۳)

- وابسته کردن بیش از حد درک مفاهیم تعریف‌ها ، به پیوندهای برقرارشده ؛ به طوری که تعریف‌ها بدون رفت و بازگشت به مرجع پیوندها ناقص و مبهم به نظر می‌رسند . حال آن که در این روش ، پیوندها بیشتر باید گویای گونه‌ها و فروع باشند ، نه اجزای اصلی و حیاتی .

- ناهم‌گونی و ناهم‌زمانی و هم‌ارز نبودن برخی مثال‌ها و شاهدمثال‌های شعری یا نثری؛ مثلاً برای انواع جمله‌هایی که نمود کاربردی پرسشی دارند ، جمله‌ای از نثر معیار و بیتی از حافظ به عنوان شاهدمثال آورده شده‌است:

- آیا شما حاضر هستید به خاطر رفاه مردم از فرمان‌روایی چشم‌پوشی کنید؟

- من که شبها ره تقوا زده‌ام با دف و چنگ

این زمان سر به ره آرم؟! چه حکایت باشد؟! (۲۵)

همچنین مثال‌های دستور تاریخی، با دستور معاصر یک‌جا آورده شده است، مانند مثال‌هایی که برای واژک-سازی از ریشه‌های لازم با دگرگونی واجی ریشه‌های متعدی آمده و به واژک مصدری پیوند داده شده است (فاضل / ۱۳۸۴):

مصدر متعدی	مصدر لازم
گاشتن	گشتن
نشاندن	نشستن
نشاستن	
نشاختن	

- وجود دور در تعریف‌ها، به طوری که گاهی در جست‌جوی پیوند برقرار شده، به خود اصطلاح اصلی بازمی‌خوریم. در این حالت، تعریف هر بخش، به جای آن‌که به کمک بخش دیگر باشد، به آن حواله می‌شود؛ مثلاً یکی از تقسیمات سه‌گانه واژه‌سازی که در تعریف مقوله واژک آمده و گفته شده واژک تنها در آن-جا به کار می‌رود، بازهم واژک‌سازی است؛ به بیان دیگر، یکی از انواع آن‌چه واژک، تعریف خود را از شرکت کردن در ساختنش می‌گیرد، با خود واژک یکی است. (فاضل / ۱۳۸۴)

- کاربرد گسترده واژه‌های خودساخته و اصطلاح‌افزایی‌های غیر قراردادی و یک‌جانبه، به شیوه‌ی مترجمان تازه‌کاری که به پذیرش و نشست واژه در زبان مقصد (در این‌جا فارسی) توجه یا آگاهی ندارند، به ویژه این‌که این اصطلاحات خودساخته، پایه و مبنای تعریف اصلاحات دیگر قرار گرفته و با آنها در زنجیره‌ای به هم تنیده، پیوند خورده است، مانند: باز بسته (تمیز)، اندام (ارکان جمله)، شکافت جمله‌ای^(۲۶) (نوعی نقش‌پذیری جمله یا فراکرد پیرو در جمله یا فراکرد پایه)، خوشه آمارشی (از پیونداندن شماره‌ی آمارشی با ساختِ وارونه‌ی پیوندِ وصفی درونی به اسمی که می‌آماریم، به دست می‌آید) (؟!)^(۲۷) و جاداشت که مؤلف در واژه‌نامه پایانی، تنها به الفبایی کردن این همه واژه و اصطلاح بیگانه، اکتفا نمی‌کرد و برای آنها معنایی ساده و واژه به واژه (و نه تعریف منطقی و ریاضی که در جای خود آورده و گاه بر ابهام آنها نیز افزوده است) می‌آورد.

- تقسیم واحدهای زبان از کوچک (واژک) به بزرگ (همبستگی جمله‌ها یا جمله مرکب) بر خلاف نظریه‌های نوین دستورآموزی و در واقع پیروی از همان روش دستورهای سنتی است که با بررسی اجزای جمله و تعریف یکایک انواع کلمه آغاز می‌کردند و در نهایت به واحد گفتار، یعنی جمله می‌رسیدند. در این روش، ابتدا دیدگاه‌های صرفی و سپس نحوی بررسی می‌شد. (زندى مقدم ۱۳۸۵) در این دانش‌نامه نیز چنین شده است.

- مطرح کردن فرضیه‌هایی که اغلب از زبان انگلیسی گرفته شده و هنوز حکم قاعده را در همان زبان نیز نیافته، به عنوان قاعده، و الگو قرار دادن و تحمیل ساختار آنها بر زبان فارسی، به طوری که مثال‌های آورده شده نیز گاهی رنگ ترجمه و گرت‌برداری یافته است و این امر به گستردگی در جای جای دانش‌نامه دیده می‌شود.

و مواردی از این دست در دانش‌نامه دستور آقای دکتر نوید فاضل به چشم می‌خورد که مجال ذکر و تحلیل همه آنها در این مقاله همایشی نیست. و صد البته در این مقاله بیشتر به نقد و کاستی‌های این دانش‌نامه پرداختیم و این بدان معنا نیست که در این کوشش نوآورانه برکات و فایده‌ای نیست.

نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد نرم‌افزار و لوح فشرده‌ای که به نام «دانش‌نامه دستور زبان پارسی نو»، به سه زبان فارسی، انگلیسی و آلمانی، با کوشش ستودنی و بسیار دکتر نوید فاضل، در شکل و ساختاری حرفه‌ای ساخته و پرداخته و عرضه شده است، گامی است نو و ارزنده در راه بررسی و پردازش دستور زبان فارسی، بر اساس نظریه‌ها و روش‌ها نوین زبان‌شناسی و نیز کاربرد دستاوردهای جدید رایانه‌ای برای پردازش رایانه‌ای زبان که می‌تواند ما را در مسیر همگام‌سازی زبان فارسی با تازه‌ترین کوشش‌ها از این دست که سالهاست در زبان‌های توانمند و گسترده‌ی اروپایی کاربرد یافته است، یاری رساند؛ اما به دلیل تازگی و ناآزمودگی، آمیختگی هدف و طرح نگارنده برای نظریه‌پردازی بر اساس یافته‌های جدید زبان‌شناسی، با روش‌های جدید آموزش گرامر و در نهایت دست تنها بودن و کار فردی نگارنده‌اش، هنوز نتوانسته معیارهای لازم برای کارآمدی و نوآوری را به دست آورد.

نگارندگان این مقاله امیدوارند این گونه کوشش‌ها، به ویژه در شکل گروهی و از سوی موسسات پژوهشی، تداوم یابد؛ و برای نگارنده بحق فاضل آن آرزوی پیروزی و بهروزی دارند.

پی‌نوشت‌ها :

- ۱ - عضو هیات علمی و استادیار دانشگاه سمنان (es_esmaeili@yahoo.com)
- ۲ - دانشجوی دوره دکتری دانشگاه سمنان ، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان (pooya.parhizjavaan@gmail.com)
- ۳ - Academic Grammar of New Persian / [Akademische Grammatik des Neupersischen](#)
- ۴ - Dr. navid Faze (dastur@fazel.de)
- ۵ - www.fazel.de/dastur و تارنمای دودیگر که چون در دست ساخت است - به خواسته نگارنده - هنوز معرفی نمی‌شود .
- ۶ - www.kanun.org
- ۷ - www.aciiran.org
- ۸ - mobile broadband data access
- ۹ - natural language processing = NLP
- ۱۰ - The Morpheme
- ۱۱ - The Lexeme
- ۱۲ - Derivation
- ۱۳ - Composition
- ۱۴ - The Sentence
- ۱۵ - The Phrase
- ۱۶ - Proposition
- ۱۷ - Non-finite Verb Forms
- ۱۸ - Phonetic Changes
- ۱۹ - از: « The Morpheme » به : « The Bound Morpheme »
- ۲۰ - نگارنده در دیباچه منکر داشتن چنین فایده‌ای برای آن شده !
- ۲۱ - hyper grammar

۲۲ - یک سایت مفید هایپرگرامر که همین نکات را نیز یادآور شده : www.homepages.ihug.com.au

relational analysis - ۲۳

functional analysis - ۲۴

۲۵ - نشانه‌های نگارشی متن به همین گونه است .

Subjunctive Proposition - ۲۶

۲۷ - به تتابع اضافات نیز دقت شود .

منابع :

- زندی مقدم ، زهرا (۱۳۸۵) ، « نگاهی به سنت دستورنویسی در زبان فارسی » ، نشریه دستور ، ویژه‌نامه فرهنگستان ، دوم ، ۱۱۴ .

- فاضل ، نوید (۱۳۸۴) ، « دانش‌نامه دستور زبان پارسی نو » ، آلمان ، ناشر نگارنده ، اول .

- عاصمی ، مصطفی (۱۳۸۷) ، « پردازش دستوری زبان فارسی با رایانه » ، نشریه دستور ، ویژه‌نامه فرهنگستان ، اول ، ۲۹ .